

Vuk'uzenzele

Produced by: Government Communication & Information System (GCIS)

English / Xitsonga

April 2020 Edition 2

Your labour rights

Page 12

Support for school learners during lockdown

Page 11

Stay at home, save South Africa!

■ In the coming days and weeks, 10 000 Community Health Care Workers will be deployed across the country to conduct door-to-door screening in our most vulnerable communities

More Matshediso

The novel coronavirus (COVID-19) outbreak has claimed thousands of lives and turned the world upside down.

South Africa has not been spared, with its infection rate growing.

Government initially imposed restrictions to enforce social distancing but as the infections spread, a national lockdown was announced by President Cyril Ramaphosa and came into effect on 26 March.

He highlighted that never before in the history of South Africa's democracy has the country been confronted with such a severe situation.

The President said the nationwide lockdown was a necessary move to contain the spread of COVID-19 and 'flatten the curve' in South Africa.

• Cont page 2

To read Vuk'uzenzele download the GOVAPP on:

Search for SA Government on Google playstore or appstore

CONTACT US

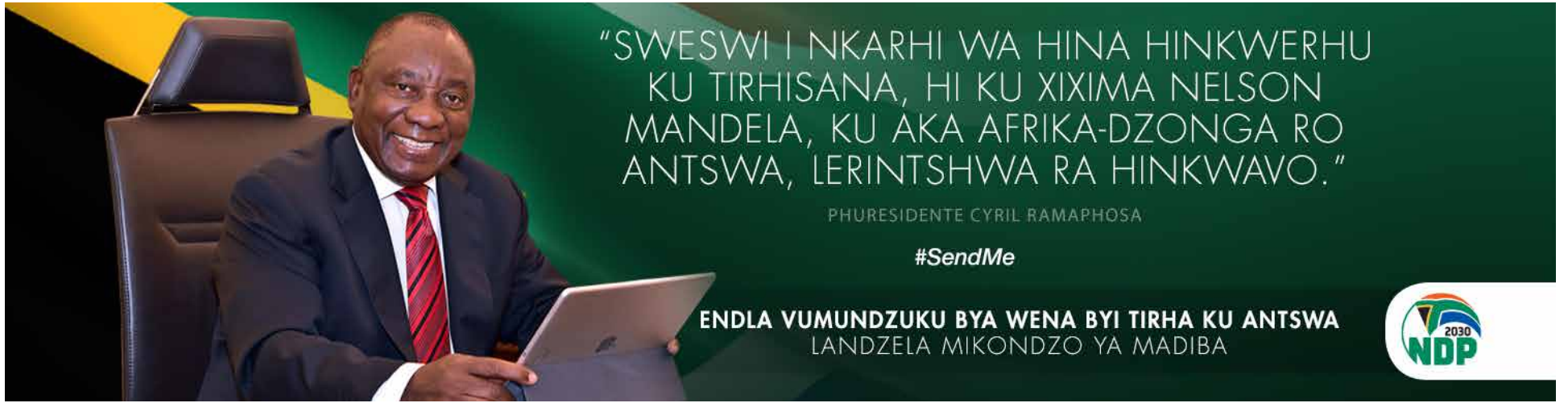
 Vuk'uzenzele @VukuzenzeleNews

Website: www.gcis.gov.za
www.vukuzenzele.gov.za

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za
Tel: (+27) 12 473 0353

Tshedimosetso House:
1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

FREE COPY NOT FOR SALE

ENDLA VUMUNDZUKU BYA WENA BYI TIRHA KU ANTSWA
LANDZELA MIKONDZO YA MADIBA

Hinkwerhu hi nga hlula COVID-19

Hi nkarhi wa vhiki hinkwaro ro sungula eka ku pfaleriwa ka tiko hinkwaro eka ku lwisana na ntungu wa xitsongwatsongwana xa khorona lexi hlaselaka misava hinkwayo, a hi tsakile hi mahungu lamanene lama ya tiseke ntsako na ku tshemba hi nkarhi lowo tika na nkarhi wa nkitsikitsi.

Maafrica-Dzonga ya 114 lama nga kutsuriwa eWuhan eChina eka mavhiki lawa ya nga hundza va gimetile ku va voxe naswona vahlanganisiwile na mindyangu ya vona.

Hinkwavo ka vona va kamberiwile va kumeka va ri hava xitsongwatsongwana naswona va hanyile kahle na ku tshami-seka emoyeni.

Eka tin'hweti leti nga hundza, a va pfaleriwile, ro sungula eWuhan ku ringana 51 wa masiku na 14 wa masiku ePolokwane.

A va swi kotanga ku va na varhandziwa va vona, va nga swikoti ku suka laha a va ri kona naswona va nga switivi leswaku maxangu ya vona ya ta hela rini. Loko ho engetela masiku ya 17 lama ya saleke lawa Afrika-Dzonga yi nga ta va yi pfaleriwile va ta va na masiku ya 82 va pfaleriwile.

A swi tsakisa swinene ku dzumba na vanhu lavo hambana va Maafrica-Dzonga, lava nga ni malembe yo hambana, tindzimi na laha va humaka kona. Ndzi tsakisiwile hi ku kondzelela ka vona na hlohotelo na ku tiyimisela ka vona ku va va hanyile kahle.

Va huma exivindzini xa xitsongwatsongwana xa khorona eWuhan eChina naswona va vonile khumbheko wa khombo ra hlaselo wa xitsongwatsongwana lowo xi nga wuendla eka vutomi bya vanhu.

A swi hlamarisi ku twa vona

va vula leswaku va va ti byerile leswaku va fanele ku sirhelela rihanyo ra lava nga le kusuhi na vona. Sweswi ku kondzelela ka vona na ku tiyisela swi va vuyiserile, hikuva va vuyela eka mindyangu ya vona.

Ku vuya ka vona ekaya a ku koteka hikokwalaho ka vanhu vo tala lava va nga tirha ku tlurisa mpimo ku ya endla ntirho lowo wo va kutsula wu humelela.

Tanihi rixaka, hi khensa swinene eka Mfumo na vanhu va China ku va va hlayisile vaakitiko va hina, na ku pfuna ka vona eka ku lulamisela ku kutsuriwa ka vona. I swa nkoka leswaku Maafrica-Dzonga vo hlaya a va ri vadyondzi lava a va ri na basari ku suka eka mfumo wa China; leswi ku nga ku hanana loku khensiwaka hi ntiyiso.

Ha khensa swinene eka vanhu hinkwavo lava a va ngenelerile eka ntirho lowo, ku suka eka vatirhi va SAA ku ya eka xipano xa vutshunguri ku ya eka maphorisa na masocha lava va va vuyiseke ekaya. Un'wana na un'wana wa vona u tinyikerile ku ta teka vutihlamuleri eka vuhlayiseki na le ka rihanyo ra

van'wana. A va ti lulamiserile ku tirha ntirho lowo tika na ku chavisa na ku landzelela ku va voxe. Naswona sweswi, hinkwavo ka vona va ndzi byela leswaku va lulamerile ku rhumiwa nakambe.

Ndzi lava ku khensa vatirhi na vufambisi bya Hodela ya Ranch ePolokwane, lava va hlayiseke lava vuyeke. A va ti lulamiserile ku hoxa xandla eka rixaka ra hina ku lwisana na vuvabyi lebyi. Un'wana na un'wana loyi a nga hoxa xandla eka ntirho lowo u endli-le leswaku Afrika-Dzonga yi tinyungubyisa.

Ntokoto wa Maafrica-Dzonga eWuhan wu kombisile ku tirheka - na nkoka - wa xiyimo xa ku pfaleriwa. A ku ri hi swiendlo swa matimba leswi mfumo wa China wu nga swi endla ku sivela ku hangalaka ka vuvabyi edorobeninkulu ra Wuhan, leswaku vanhu va hina hinkwavo va kotile ku vuya va nga khomiwanga hi vuvabyi na ku va va hanyile kahle.

Wuhan, dorobankulu ra 11 wa mamiliyoni wa vanhu eka xifundzankulu xa Hubei, a ri ri na 50 000 wa vanhu lava tluletiweke hi xitsongwatsongwana.

Sweswi, endzhaku ka ku tlula tin'hweti timbirhi endzhaku ka loko va tirhisile maqhinga ya ku pfaleriwa ya endlwile, xifundzankulu xi vikile 20 wa vavabyi vantshwa eka mavhiki mambirhi lawa ya hundzeke.

Ku sivela vuvabyi lebyi Edorobeni ra Wuhan, eka Xifundzankulu xa Hubei na le ka tindhawu tin'wana ta le China a swi lava tindlela letikulu naswona leti to ka ti nga tolovelekangiki. A swi katsa ku siveriwa ku hanya vutomi bya masiku hinkwavo na ku khumbheka loko vava eka ikhonomi ya China. Matiko yan'wana lawa ya nga tirhisa maqhinga lawa ya fanaka ni lawa ya vile na ku humelela lokukulu eka ku lawula ku hangalaka ka vuvabyi ku tlula matiko ya ku nonoka ku angula.

Loko nhlayo ya vanhu lava nga tiyisisiwa ya COVID-19 yi ri nkarhi yi kula emisaveni hinkwayo ku hundza 700 000 na nhlayo ya mafu yi tlula 33 000, hi nga dyondza eka matiko lawa.

Sweswi swi le rivaleni swinene leswaku ndlela ya kahle leyi tirhaka eka vanhu ku sivela

ku hangalaka ka vuvabyi i ku va vanhu va tshama ekaya na ku va va tshamela kule na le kule ku ringana mavhikinyana.

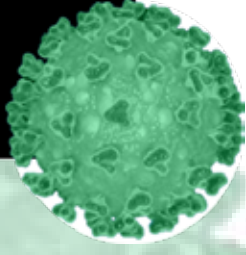
Naswona i swa nkoka leswaku ku pfaleriwa na maqhinga yan'wana ya xihatla ya landzeleliwa na ku tiyisisiwa hi mi-karhi hinkwayo.

Tanihi vumbhoni lebyi nga vuriwaka hi Maafrica-Dzonga ku suka eWuhan, ku siveriwa ku hanya vutomi masiku hinkwavo, eka ku fambafamba na ku hlangana ka vanhu ka ntoloveloswa tika ku swi tiyisela. Eka xiyimo xa Afrika-Dzonga, ku pfaleriwa loku ku engetela ku tikeriwa na ntshikelelo, naswona hi le ku endleni hinkwaswo leswi hi nga swi kotaka ku hunguta khumbheko eka vanhu va hina.

Kambe dyondzo leyi hi nga yi kuma eka Maafrica-Dzonga eWuhan hileswaku ku pfaleriwa ka tirha. Swi kombisa leswaku loko ho xixima hi ku hetiseka milawu leyi nga kona ku sivela ku tlulela ka xitsongwatsongwana, hi nga kota ku hunguta ku tlulela ku ya ehansi. Swi kombisa leswaku loko ho tirhisana na valawuri va rihanyo eka ku endla leswi hi faneleke ku swi endla, hi ngeponisi ntsena vutomi bya hina kambe na lava hi hanyaka na vona.

Timhaka leti runguriweke hi Maafrica-Dzonga lava vuyaka eWuhan ti fanele ti hi nyika hlohotelo na ku tshembha eka mavhiki lawa ya ha taka.

Timhaka ta vona ti hi byela leswaku ku na ku tshembha endzhaku ka xiyimo xo tika, leswaku loko ho endla leswi hi faneleke ku swi endla na ku xixima ku pfaleriwa, na leswaku loko ho tirha swin'we, hi ta hlula.

Ku pfaleriwa

Munhu un'wana na un'wana swa boha leswaku a va laha a tshamaka kona handle ka loko a fanele ku phakela vukorhokeri bya nkoka, ku xava swilo swa nkoka na mirhi, ku ya hola mudende kumbe ku ya lava ku pfuniwa hi xihatla hi mirhi leyi ponisaka vutomi kumbe leyi munhu a yi tirhisaka masiku hinkwawo.

Tinhlengeletano hinkwato ti yirisiwile, handle ka minkosi, leyi nga fanelangiki ku va na vanhu **va 50**. Ku fambafamba exikarhi ka swifundzankulu, madorobankulu na miganga swi yirisiwile.

Mabindzu hinkwawo na mihlangano yin'wana yi ta yima ku tirha handle ka loko yi kumeka yi ri eka vutumbuluxi, vuphakeri na ku fikelerisa tinhundzu ta nkoka kumbe vukorhokeri.

Handle ka mavhengele ya swakudya, swiphaza, vaxavisamirhi na mavhengele ya n'wana lawa ya xavisaka tinhundzu ta nkoka, mavhengele ya vuxavisi hinkwawo na timolo ti fanele ti pfariwa. Vaxavi va fanele va vona leswaku ku na mitara exikarhi ka vona na ku tekela enhlokweni maqhinga yan'wana ya ku lawula ku tluleriwa.

va

Tindhawu hinkwato ta ku gandzela, tiphaki ta vaaki, tibichi, swidziva swo hlambela, titlilaba ta vusiku, tithiyeta, tisinema na tikhasino ti ta pfariwa.

Tihodela, tilojo na tindlu ta vuendzi ti ta pfariwa handle ka loko ti rhurhela vaendzi lava pfumalaka byetlelo byin'wana laha tikweni, kumbe loko ti tirha tanihi hi ndhawu ya nsivela ku tluleriwa kumbe ku papalatisa.

Tindhawu hinkwato ta vukhongeri, ndhavuko, mitlangu, nyanyulo, vuhungasi kumbe ta migingiriko leyi fanaka ti ta pfariwa.

